

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра тюркської філології

Курсова робота
з тюркської філології на тему:

**ЛЕКСИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
ТУРЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РЕШАТ НУРІ ГҮНТЕКІНА «YAPRAK
DÖKÜMÜLİSTOPAD»)**

Студентки групи тур 14-21

Факультету східної і слов'янської філології

денної форми здобуття освіти

Освітньої програми:

Турецька мова і література та переклад,

друга східна мова, західноєвропейська мова

Спеціальності 035 Філологія

Спеціалізації 035.068 Східні мови та літератури

(переклад включно), перша – турецька

Ржепецької Анастасії Русланівни

Науковий керівник:

доц. Н. В. Сіленко

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ.....	7
1.1 Вивчення перекладу художніх текстів вітчизняними та зарубіжними вченими.....	7
1.2 Використання стратегій при перекладі художнього тексту.....	10
1.3 Диференціація перекладацьких трансформацій ученими.....	14
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТУРЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	19
2.1 Класифікація перекладацьких трансформацій.....	19
2.2 Функціонування лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі турецького художнього тексту.....	22
2.3 Використання прийому калькування при перекладі турецького художнього тексту.....	23
2.4 Використання прийому транскодування при перекладі турецького художнього тексту.....	26
2.5 Використання прийому лексико-семантичної заміни при перекладі турецького художнього тексту.....	31
ВИСНОВКИ.....	35
ÖZET.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	39

ВСТУП

Переклад – це спосіб відтворення тексту з мови оригіналу на цільову, зберігаючи адекватність й лаконічність значень. Перекладознавство – це наукова галузь, яка має на меті дослідження процесів перекладу й підсумки виконаної роботи перекладача. Перекладач – це особа, обізнана в мові, культурі, історії та ментальності іншого народу, завданням якої є передати найбільш повний, стислий, чіткий текст перекладу. Текст перекладу – відображення мовних, граматичних й побутових особливостей обох країн. При перекладі текстів, мають притримуватися певних алгоритмів, підбирати належні еквіваленти, відтворювати найважливіші деталі, а зміст повинен бути вичерпним та наповненим. Переклад – це також об'єднання двох культур в одне ціле в плані міжмовної комунікації, тобто передача реалій, культурних та національних аспектів однієї мови еквівалентними засобами іншої.

Художній переклад – переклад літературних творів, романів та віршів. Переклади художніх творів різняться від інших тим, що вони вражають читача своїм неймовірним змістом й навіюють на нього надзвичайні відчуття. Літературний та естетичний напрями є провідними для будь-якого художнього твору, що диференціює його від інших засобів спілкування, у яких головна перевага віддається комунікативному спрямуванню.

Варто зауважити, сьогодні художній переклад набуває все більш широковідомого значення, включає цілу низку різноманітних літературних жанрів й стає об'єктом зацікавленості серед багатьох письменників, перекладачів та редакторів. Надзвичайно важливу роль в будь-якому жанрі перекладу, особливо в літературному, відіграє перекладач, який має творчо та водночас професійно підійти до процесу перекладу тексту.

Невід'ємний чинником при перекладі художнього твору є додаткові лінгвістичні знання, володіння різносторонніми навичками, обізнаність в реаліях, фразеологізмах та сталих виразах у певному тексті, аби зробити адекватний переклад на необхідну мову.

Існують також такі поняття як еквівалентність та адекватність перекладу, що в свою чергу сприяють викриттю змісту тексту та якості перекладу. Адекватність художнього перекладу – наповнений, логічний, зрозумілий читачеві зміст. Аби досягнути адекватності, перекладач має уміти майстерно відтворювати багатоманітні варіації перекладацьких трансформацій і здійснювати це з високою точністю передачі усієї необхідної інформації, яка наявна в тексті оригіналу. Перекладацьких трансформації обов’язково мають притримуватися відповідно до чітких норм мови перекладу.

Серед українських і вітчизняних дослідників значну частину праць, присвячених перекладацьким трансформаціям, написали Я. В. Андрусь, Н. В. Дячук, І. Ю. Сіняговська, А. М. Боднарчук, Б. С. Богайчук, А. С. Банзерук, І. В. Корунець, В. А. Лобода, О. І. Приймачок. Також такі зарубіжні науковці, як З. Харріс, Т. Р. Левицька, А. М. Фітерман, Я. І. Рецкер, О. Д. Швейцер, Д. С. Лотте та інші.

Турецькими лінгвістами, які цікавилися перекладацькими трансформаціями та перекладом загалом є Озтюрк Касар, Іньюню Коркмаз, Мехмет Джем, Онур Озджан, Еврен Барут.

Актуальність нашого дослідження полягає у потребі досягнути адекватності перекладу, уміло використовуючи різні перекладацькі прийоми та трансформації, насамперед при перекладі. Так як при перекладі художньої літератури перекладачеві дуже важко вдається знайти потрібний відповідник.

Мета нашої роботи полягає у дослідженні лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі турецького художнього тексту українською мовою (на матеріалі роману Решат Нурі Гюнтекіна "Yaprak Dökümü\Листопад").

Щоб досягнути поставленої мети, ми виконали наступні **завдання**:

- визначити поняття «лексичні перекладацькі трансформації»;
- проаналізувати місце лексичних перекладацьких трансформацій у лінгвістиці;
- розглянути класифікацію лексичних перекладацьких трансформацій;

- продемонструвати лексичні перекладацькі трансформації, які виникають під час перекладу художнього твору з турецької мови на українську;
- дослідити та проаналізувати лексичні перекладацькі трансформації у романі Решат Нурі Гюнтекіна «Листопад» українською мовою.

Об'єктом дослідження виступають перекладацькі трансформації, здійснені шляхом перекладу турецького роману українською мовою.

Предметом дослідження є лексичні перекладацькі трансформації при перекладі твору турецькою мовою на українську мову.

Матеріалом дослідження є художній текст турецького роману "Yaprak Dökümü" ("Листопад").

Методи дослідження. Беручи до уваги мету та завдання нашого дослідження, можемо зробити аналіз, що зібраний нами матеріал передбачає застосування наступних методів:

- метод порівняння, який ми використовували, щоб провести паралелі між оригінальним твором та власне його перекладом;
- трансформаційний метод, за допомогою якого ми визначали семантичні особливості у перекладі роману;
- метод критичного аналізу, який став у нагоді, підбираючи й зіставляючи різні необхідні статті та праці мовознавців.
- метод кількісного аналізу, завдяки якому ми змогли дослідити як часто використовуються лексичні перекладацькі трансформації.

Новизна нашої роботи полягає у тому, що вперше в українській тюркології було комплексно досліджено лексичні перекладацькі трансформації на основі перекладу українською мовою твору турецького письменника Решат Нурі Гюнтекіна.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що ним можна скористатися як додатковим матеріалом для нових праць у сфері лексичних перекладацьких трансформацій. Крім цього, дане дослідження може слугувати джерелом інформації під час укладання навчальних підручників з практичних

курсів, при викладанні таких навчальних дисциплін як практичний курс перекладу (турецька та українська мови), лексикологія, стилістика та теоретичних курсів. Дана праця також може знадобитися тим, хто виконує літературні переклади й загалом займається перекладацькою діяльністю.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1.1. Вивчення перекладу художніх текстів вітчизняними та зарубіжними вченими

Як ми вже зазначали вище, переклад – шлях трансформування певного тексту з однієї мови на іншу, залишаючи при цьому чіткий зміст та виділяючи найголовніші деталі. Існує чимало різновидів перекладів, проте доволі часто їх поділяють на три основних: суспільно-публіцистичний, науково-технічний й художній переклади. Художній переклад – своєрідний різновид перекладу, який має на меті не повну передачу змісту, а приблизну. Автор наче відбиває свої думки, почуття та настрої з однієї мови на іншу, надаючи їй інакших різнобарвних образів. Зазначимо, що у художньому перекладі важливу роль відіграє естетична функція, тобто так звана ‘краса слова’.

Література охоплює чимало жанрів й стилів, які мають свої особливості й належать до певного періоду світової історії та конкретного літературного напрямку. Коли мова заходить про переклад таких літературних стилів, перше, що привертає увагу перекладацьку діяльність – мовні особливості відповідного літературного жанру, у якому перекладач буде аналізувати кожен деталь. Це можна пояснити таким чином, що найголовнішу й фундаментальну роль у літературному творі відіграє «мова». До прикладу, у перекладі наукових праць, мову використовують як звичайний ‘інструмент’, тоді як в художньому перекладі вона є ‘метою’, з якою ототожнює своє існування певний літературний твір (Юджель, 1978, с.77).

Художній стиль є одним з найскладніших різновидів у перекладознавстві. Складність його перекладу полягає у тому, що перекладач перш за все має буквально перекласти текст, а потім поступово додавати деякі художні та літературні засоби, аби надати більш стилістичної забарвленості і зробити його

змістовно наповненим. Вагомим аспектом при перекладі такого роду текстів є змістова автентичність та рівень передачі художніх особливостей оригіналу. Тому перекладач мусить гарно володіти обома мовами, щоб мати чіткі уявлення щодо правильності й дотепності відтворення перекладу та проявити велику креативність.

Під час перекладу художнього твору перекладачі можуть робити пропуски слів й навіть цілих речень або доповнювати зміст. Порівняймо юридичні тексти, де переклад має бути чітким та лаконічним, необхідно дотримуватись упорядкованих норм, не змінювати та не додавати нічого до контексту. Тоді як художній переклад відкриває для нас широкі можливості, такі як: передача почуттів та емоцій, змога заміни слів чи певних сталих виразів власними унікальними відповідниками й красиво віддзеркалювати події так, щоб захопити читача.

Можемо стверджувати, що не кожен перекладений твір, роман чи оповідання є абсолютно однаковим, так як будь-який перекладач бачить й відтворює переклад по-своєму, аби зробити його винятковим.

Виконуючи переклад значущим аспектом є вибір твору, що доволі частотно визначається внутрішніми потребами літератури, її спроможністю збагнути іншонаціональне літературне явище й відгукнутися щодо його художніх рис (ст. 129). До того ж діяльність перекладача сильно посилюється тоді, коли з'являється перехід до інакшого стильового нашарування та під час змін літературних норм.

Праці учених були присвячені притаманним особливостям перекладу літературних текстів (Венуті 1996; Пілкінгтон 2000; Берман 1985/2000:296; Стоквелл 2002; Катан 2015:12). Так як літературним текстам властиво пробуджувати різного характеру емоції у читача або захоплювати його, вони завжди є у високому попиті. Такого роду твори поділяються на вигадані та ті, що засновані на реальних подіях, які в свою чергу повідомляють нас про факти, що трапилися в минулому. Однак відомості в таких творах не завжди є правдивими, тобто чітко визначеними й значення певних слів є дещо

розмитими, тому що письменники застосовують поетичну мову (Якобсон 1960/1988).

Можемо припускати, що далеко не кожен окремий текст може містити у собі всі особливості художнього стилю, проте чим більше він матиме їх, тим більш літературним він видаватиметься своїм читачам.

Р. Белхаг (1997:20) узагальнює особливості художніх перекладів наступним чином:

- експресивний (виразний);
- конотативний;
- символічний;
- суб'єктивний;
- фокус як на формі, так і на змісті;
- дозвіл на багатогранну інтерпретацію;
- позачасовий та універсальний;
- використання спеціальних приладів для 'посилення' комунікативного впливу;
- схильність до відхилення від мовних норм.

До того ж, художній переклад текстів має відображати усі літературні риси джерельної мови, такі як звукові ефекти, морфофонематичний відбір слів, образ мови тощо (Ріффатерре 1992: 204-205).

Н. Гут (1991) зазначає, що під час перекладу літературного твору варто зберігати стиль оригінального тексту. Тому для багатьох перекладачів та мовознавців тема художнього перекладу є цікавим предметом для обговорення й більшість з них надають перевагу збереженню стилістичних властивостей художніх текстів.

Дослівний переклад будь-якого літературного твору не відтворює ефекту оригіналу (Севорі 1957). Через те, що література дозволяє перекладачу відтворювати багатогранну інтерпретацію, художній переклад також має право для врахування широкого спектру підтекстів.

Зв'язок між джерельної й цільовою мовою в художньому перекладі завжди є предметом безкінечного обговорення серед перекладачів. Природа цього зв'язку полягає у чотирьох аспектах: шпаргалки, літературні відповідники, адаптації й літературні твори, що тісно переплітаються з іншомовними. Шпаргалки можуть бути семантично дослівними фрагментами, часто анотованими й зазвичай потрібні для того, щоб читачі мали доступ до першоджерела.

Зауважимо, що художній переклад творів з мови-джерела на цільову виконується одним перекладачем, а потім перевіряється й вичитується іншим. Часто між первинним перекладачем й другорядним виникають дискусії щодо правильності, точності підбору й передачі певних слів, додавання або віднімання чогось у перекладі.

Таким чином, переклад – це передача певної інформації з однієї мови на іншу, при цьому виділяючи головні деталі й загальний зміст. Художній переклад – це такий вид перекладу, у якому не відтворюють все дослівно, а намагаються передати щось наближено до контексту. Головним завданням перекладача при перекладі художнього твору є вміння красиво віддзеркалювати зміст твору із первинної мови на цільову. Існують певні характеристики художнього перекладу, такі як: експресивний, конотативний, символічний, суб'єктивний тощо. Чимало мовознавців таких, як Севорі, Гут й Ріффатерре вважають, що при перекладі літературного твору доцільним є збереження стилю оригінального тексту.

1.2. Використання стратегій при перекладі художнього тексту

Стратегії перекладу – певні алгоритми дій, яких дотримуються перекладачі під час дослідження матеріалів й обробки двомовної інформації художніх текстів. Відтворюючи переклад такого виду текстів, стратегії є невід'ємними аспектами, адже саме за допомогою них відбирають конкретні методи й засоби перекладу.

У сучасному перекладознавстві словосполучення ‘стратегія перекладу’ широко застосовується для опису процесу перекладу. Безсумнівно, цей термін можна побачити у науковій, навчальній та власне у художній літературі тощо. Зазначимо, що далеко не кожен мовознавець визнає ‘стратегію перекладу’ терміном, хоча існує чимало підстав, аби надати цьому поняттю ознаки терміна, так як це має приналежність до фундаментальних значень перекладознавства.

По-перше, цей термін (якщо вважати його таким) є у різних варіаціях. Незважаючи на основне поняття ‘стратегія перекладу’, можна натрапити також на ‘тактика перекладу’, ‘стратегія перекладача’ і навіть на ‘стратегію поведінки перекладача в процесі перекладу’. Кожне з цих словосполучень або ж термінів застосовують у своїх наукових працях різноманітні дослідники-мовознавці.

По-друге, про визначення поняття ‘стратегія перекладу’ не йшлося в "Тлумачному перекладознавчому словнику" Л. Нелюбіна, "який є найповнішим на сьогодні спеціальним посібником для перекладу, що включає 2028 словникових статей, витягнутих з 224 джерел" (18: 2). Тим не менш, маємо підкреслити, що словосполучення ‘стратегія перекладу’ досить часто вживалася, зокрема, мовознавцем А. Швейцером і продовжує перебувати у вжитку, завдяки його послідовникам.

По-третє, слід враховувати, що кожен дослідник трактує це словосполучення на власний манір, відчуває його по-різному й вкладає в нього відмінний від інших зміст. З одного боку, його застосовують у найширшому сенсі, тобто у значенні як ‘перекладати, мистецтво перекладу’ й досить часто в цьому випадку кажуть про ‘загальну стратегію перекладу’.

З іншого боку, вищезазначений мовознавець А. Швейцер вважав, що переклад є "справою вибору і не має бути жорстких правил щодо термінологізації, а як процес він складається з двох основних етапів: розробки плану перекладацьких дій (стратегій) і втілення цього плану. Він також вів мову щодо ‘загальної перекладацької стратегії’, у межах якої, зокрема,

потрібно вирішувати питання передачі часової й національної своєрідності тексту оригіналу.

Є підстави вважати, що існують лише ‘загальні принципи стратегії перекладу’, втім варто володіти елементами ‘стратегії й техніки перекладу’. Згідно з цим міркують також про ‘стратегічні завдання окремих видів перекладу’. Візьмімо до прикладу переклад художніх текстів, де ‘стратегічним завданням є передача художньо-естетичної функції оригіналу’ (ст. 84).

Маючи справу із сучасними стратегіями художнього перекладу, можемо побачити деякі моделі та прийоми, якими користуються перекладачі для відшкодування неминучих або передбачуваних втрат інформації. Такі стратегії безпосередньо можуть бути інтуїтивними, упередженими або ж неупередженими. Існують певні нерегульовані ускладнення, так звані об’єктивні перешкоди, як міжмовна або міжкультурна нерівність, а також суб’єктивні перешкоди, як міжособистісні розбіжності, підтексти тощо. Маємо на увазі, коли під час перекладу перекладач натрапляє на такі труднощі, перш за все він прагне не допустити читача зіткнутися із ними.

Принципи неупередженості як засіб збереження більшої кількості вербальних характеристик вихідного тексту проявляються як ‘наглядна стратегія’ або ‘стратегія адаптації’. ‘Наглядна стратегія’ містить у собі такі особливості, як безособовість вибору та неуважність до безпосереднього читача. У зв’язку з цим виконуючи переклад художніх творів за допомогою такої стратегії, перекладач переважно має на меті нейтралізувати стилістичні особливості вторинного тексту й власні авторські родзинки. Маємо також підкреслити, що є доволі багато випадків використання стандартних відповідників, що були запропоновані двомовними словниками, проте такі еквіваленти вказують тільки на формальну рівність, а функціональні особливості не передають.

Є впевненість у тому, що ‘стратегія адаптації’ висвітлює ще більш консервативні принципи і посилює тенденцію до передачі оригінальних дієслівних форм такими, які вони є; культурно зумовлені слова (так звані

реалії) транслітеруються, на противагу граматичним формам й структурам, які відтворюються без трансформацій. Є очевидним, що кінцевим результатом таких стратегій є дослівний переклад, який впринципі може транслювати вербальну форму оригіналу, але при цьому зазнати значних наслідків.

Необхідно зазначити, що ‘упереджені стратегії’, у свою чергу, націлені на те, щоб убезпечити читача від міжмовних та міжкультурних непорозумінь (так звана ‘допоміжна стратегія’) або ж розширюючи текст перекладу, надавати йому додаткові відомості (‘стратегія джерела інформації’). Перекладаючи певний художній текст за допомогою ‘допоміжної стратегії’, перекладач має змогу скористатися різними варіантами й описами, аніж транслітерацією (як у випадку з реаліями). До того ж він має право на вилучення деяких мовних одиниць, слів й навіть цілих речень (якщо вважає це доречним), розширити зміст специфічних понять або щось додати до контексту твору.

‘Стратегія джерела інформації’ характеризується великою кількістю приміток й ремарок перекладача – інколи є продуктивною, коли певний літературний чи історичний резонанс перекладеного твору є значним або ж непередбачуваним.

Дослідниця Н. Дяконова у процесі художнього перекладу пропонує вісім стратегій:

- стратегія розуміння жанру й стилю тексту;
- стратегія визначення домінантної щільності тексту;
- стратегія імовірного передбачення;
- стратегія спроб і помилок;
- стратегія лаконічності й нелаконічності;
- стратегія відшкодованих модифікацій;
- стратегія передачі ставлення;
- стратегія дослівного перекладу.

До прикладу, стратегія спроб й помилок є однією із методів досягнення еквівалентності та адекватності в перекладі. Дослідник А. Швейцер трактує її

як стратегію «поступового наближення до оптимального рішення шляхом відкидання варіантів, які не відповідають певним критеріям відбору» (22: 272).

Таким чином, стратегії перекладу – це такі перекладацькі способи, яких дотримуються перекладачі під час виконання перекладу. Зазвичай такі стратегії бувають різними, їх обирають в залежності від конкретних лінгвістичних й екстралінгвістичних факторів. Безсумнівно, перекладач є наче творцем нового твору й посідає чільне місце у перекладі художніх творів. Як ми вже зазначали вище, не кожен мовознавець вважає ‘стратегію перекладу’ терміном, тому чимало з них дискутують щодо цього питання. Інтуїтивні стратегії, визнані в практиці художнього перекладу, включають ‘наглядну стратегію’, ‘допоміжну стратегію’ й ‘стратегію джерела інформації’ як спроби впоратися із складнощами. Мовознавиця Н. Дяконова під час перекладу художньої літератури виділила 8 основних стратегій.

1.3. Диференціація перекладацьких трансформацій ученими

Перекладацькі трансформації – особливий вид міжмовного перефразування, основною метою якого є досягнення адекватності перекладу.

Згідно із мовознавцем Л. Латишевим: «Трансформація – це такий метод перекладу, для якого своєрідним є відступ від семантико-структурної аналогії між первинним та вторинним перекладом» (с. 24). Попри це найбільш точно визначення перекладацьким трансформаціям надав В. Комісаров, визначаючи їх як спосіб, за допомогою якого відтворюють переклад одиниць вихідної мови одиницями цільової.

Маємо зауважити, що кожен лінгвіст й мовознавець, трактує поняття ‘перекладацькі трансформації’ по-різному, так як одного та цілісного твердження щодо цього поки не існує.

Іншими словами, необхідність перекладацьких трансформацій полягає у досягненні того, щоб текст перекладу якомога точніше передавав весь діапазон повної й чіткої інформації, що закладена в тексті оригіналу. Передача основних

відомостей із джерельної мови на цільову є достатньо важким процесом, тому, щоб цього досягнути необхідно дотримуватися відповідних мовних норм при перекладі.

Зазначимо, що як теорію ‘перекладацькі трансформації’ активно досліджував американський мовознавець Юджин Ніда, пропонуючи різні обґрунтування, які мають вагоме значення для сьогоденного перекладознавства. На думку лінгвіста Ніда, подібності та відмінності між структурами споріднених мов відіграють надзвичайно важливу роль у перекладі, аби досягнути бажаної еквівалентності у ньому та для пошуку методу, яким необхідно скористатися перекладачеві (Ніда, 1970, с. 57).

Чимало мовознавців вважають, що значущим аспектом є брати до відома функціональний вплив повідомлення, наявний у тексті, який підпорядковується перекладу (Су & Ліао, 2020). Інакше кажучи, необхідно зберігати прагматичне повідомлення текстового матеріалу, притримуючись комунікативної мети мовця. Так як переклад не може повністю відповідати оригіналу, найголовнішою метою перекладача є відтворення тексту, який буде найбільш схожий до початкового за семантикою, структурою, наповненням й імовірним впливом на його одержувача.

Необхідно зазначити, що труднощі перекладу зазвичай полягають у тому, що далеко не завжди виходить відшукати певні мовні подібності між джерельною мовою та цільовою на семантичному або структурному рівнях. Очевидно, що це може стосуватися у спробах віднайти подібні структури речень й словосполучень (стійких та фразеологічних), цілковитий збіг семантики слів, застосованих лексем в оригіналі та перекладі.

Процес перекладу розуміють як низку трансформацій, коли перекладач переходить від одиниць мови оригіналу до одиниць мови перекладу й встановлює між ними відношення тотожності. У процесі перекладу невід’ємним помічником служать перекладацькі трансформації, які завжди стають у нагоді при досягненні адекватності вихідного тексту.

Види перекладацьких трансформацій є достатньо різноманітними: від формальних або структурних (закладених на зміні лексичних і граматичних компонентів вихідного тексту) до семантичних (сміслових компонентів мови перекладу). Варто зазначити, що перекладацькі трансформації часто не передають достовірність усіх даних, тому у разі, коли перекладач не слідує ‘принципу правдивості’ це називають перекладацькою помилкою. Перекладацькі трансформації ґрунтуються на прийомах логічного мислення, які стають у нагоді, аби розкрити семантику іншомовної лексеми в контексті.

Як ми уже обґрунтовували вище, під час перекладу відбувається трансформація між вихідною мовою та цільовою, як на рівні форми, так і на рівні змісту, тобто семантики. Втім трапляються такі випадки, коли для лексичного значення у джерельній мові існує слово, якого немає у мові перекладу, у такому разі варто звернутися до змісту первинного тексту. Тому, згідно із характеристиками мовних одиниць, перекладацькі трансформації поділяють на лексичні та граматичні. Крім цього, є також комплексні лексико-граматичні трансформації, де відбуваються перетворення лексичних й граматичних одиниць мови оригіналу.

Тому можемо погодитися, що теорія трансформації поділяється на три головні види:

1. лексична трансформація;
2. граматична трансформація;
3. лексико-граматична трансформація (Гарбовський, 2007, с. 375).

Лінгвіст В. Комісаров (с. 55) запропонував поділити перекладацькі трансформації на шість груп:

- 1) транскрипція;
- 2) калькування;
- 3) лексико-семантичні заміни (генералізація, конкретизація, модуляція);
- 4) транслітерація;
- 5) граматична трансформація;
- 6) комплексні лексико-граматичні трансформації.

Таким чином, перекладацькі трансформації – своєрідні засоби перекладу, які слугують перекладачам для полегшення перекладу й досягнення адекватності. Мовознавці дають відмінні поняття перекладацьким трансформаціям, тому одного-єдиного визначення їм у лінгвістиці немає. При перекладі будь-якого виду тексту, важливим аспектом для перекладача є вміння передати усю значущу інформацію, яка міститься у вихідній мові на цільову. Існує чимало різновидів перекладацьких трансформацій, серед яких найбільше виділяють 3 головних. Утім мовознавець В. Комісаров виділяє шість видів перекладацьких трансформацій.

Висновки до 1 розділу

Переклад – це трансформація певного контексту з вихідної мови на цільову, зберігаючи при цьому основний зміст повідомлення й притримуючись до відповідних правил. Як ми уже зазначали, типи перекладу можуть бути найрізноманітнішими, включаючи науково-технічний, суспільно-публіцистичний й художній переклад.

Художній переклад – це такий тип перекладу, який відрізняється від інших різновидів тим, що його важливою рисою є відтворення тексту не дослівно, а приблизно. Ми дізналися, що художній стиль є не легким видом для перекладу, тому головним завданням перекладача є виконання подвійного перекладу й згодом повільне наповнення тексту художніми й літературними засобами.

На нашу думку, перекладач є другим творцем тексту, який має володіти певними здібностями, щоб гарно передати найголовнішу інформацію з джерельної мови на цільову й також зберігати стиль первинного тексту.

Стратегії перекладу – це відповідні способи дій, яким безпосередньо слідує перекладачі, коли опрацьовують двомовну інформацію якогось художнього тексту. Так як існують багатоманітні стратегії перекладу, їхній вибір підпорядковується багатьом мовним чинникам. Є чимало дискусій серед мовознавців щодо визнання терміну ‘стратегії перекладу’, тому кожен притримується своєї думки. Мовознавиця Н. Дяконова виокремлює 8 головних стратегій художнього перекладу.

Перекладацькі трансформації – це такі специфічні способи перекладу, які полегшують роботу перекладачам й допомагають досягнути адекватності. Єдиного твердження таким трансформаціям в мовознавстві не існує через те, що лінгвісти трактують це поняття по-своєму. Як ми вже обмірковували вище, типів перекладацьких трансформацій є безліч, переважно виокремлюють 3 фундаментальних, проте лінгвіст В. Комісаров пропонує 6 різновидів.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТУРЕЦЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

2.1. Класифікації перекладацьких трансформацій

Як ми вже підкреслювали в попередньому розділі, найголовнішими трьома типами перекладацьких трансформацій є граматичні, лексичні й лексико-граматичні. До лексичних трансформацій відносять транскрипцію, транслітерацію, калькування й лексико-семантичні заміни (такі як конкретизація, генералізація та модуляція). Граматичні трансформації включають синтаксичну асиміляцію (дослівний переклад), членування речення, поєднання речень й граматичні зміни. До лексико-граматичних перетворень належать: антонімічний переклад, описовий переклад та компенсація (с. 171-172). Проте існує багато інших перекладацьких трансформацій, які запропонували різні лінгвісти й мовознавці.

Я. Рецкер виокремлює наступні два види трансформацій:

- лексичні (які містять диференціацію значень, конкретизацію, компенсацію втрат й генералізацію);
- граматичні (що включають заміну частин мови або членів речення) (с. 87).

Відомі мовознавці Т. Левицька й А. Фітерман притримуються однієї думки щодо класифікації перетворень (с. 56):

- стилістичні трансформації (що містять описовий переклад, синонімічні заміни й компенсацію);
- лексичні трансформації (яким властива конкретизація, генералізація, додавання і заміна значень);
- граматичні перетворення (яким характерні опущення, додавання й заміна елементів).

Можемо побачити, що класифікації Я. Рецкера й Т. Левицької з А. Фітерманом є схожими, тому зазначимо, що дані науковці дотримуються однакових поглядів.

На думку О. Швейцера, існують наступні види перекладацьких трансформацій (с. 113):

1. стилістичні трансформації (включають розширення й компресію);
2. семантичні трансформації, використовуючи різноманітні заміни (може бути заміна морфологічних елементів фразеологічними або ж лексичними і навпаки). Звернімо увагу, що до семантичних трансформацій, окрім заміни на метафоричному та синонімічному рівнях ще відносять засіб компенсації, смисловий розвиток понять й антонімічний переклад;
3. референціальні трансформації поділяють наступним чином:
 - заміна реалій;
 - метонімічні трансформації;
 - гіпонімічна трансформація;
 - гіперонімічна трансформація;
 - синекдохічна трансформація;
 - реметафорізація;
 - деметафорізація;
 - поєднання усіх описаних вище перетворень.

Оскільки вітчизняні лінгвісти були першопрохідниками досліджуючи поняття ‘перекладацькі трансформації’ та розробивши їм різноманітні класифікації, зарубіжні лінгвісти теж зробили чималий внесок, пропонуючи й застосовуючи відмінні прийоми при перекладі.

Такі канадські мовознавці, як Ж. Дарбельне й Ж.-П. Віне систематизували деякі прийоми, яких слід дотримуватися під час перекладу. Маємо на увазі, що у ході перекладацької роботи, а саме виконуючи непрямий переклад цілком може бути викривлена суть певного тексту чи взагалі може зникнути, або ж є навіть ситуації, коли неправильно видозмінюються мовні норми. У такому разі подібні випадки вказують на те, що ми не можемо виконати прямий переклад.

У зв'язку з вищезазначеними роздумами, аби уникнути небажаних помилок при перекладі, Ж. Дарбельне й Ж.-П. Віне запропонували розподілити прийоми, використання яких є неминуче (с. 157–167):

1. Прийоми прямого перекладу:

- запозичення;
- дослівний переклад;
- калькування;

2. Прийоми непрямого перекладу:

- модуляція;
- транспозиція;
- адаптація;
- еквіваленція.

Окрім цього, дані лінгвісти також зазначили у своїх дослідженнях про прийоми генералізації, конкретизації, компенсації, експлікації та імплікації.

Інший відомий лінгвіст американського походження М. Бейкер досліджував труднощі, які виникають під час лексичної та граматичної невідповідності, активно займався цими питаннями й шукав різні шляхи її уникнення. Часто бувають ситуації, коли семантична відповідність, що існує в первинній мові не збігається у значеннях з вторинною, тому М. Бейкер радить не нехтувати змогою звернутися до семантичного поля, завдяки якому можна зробити заміну елемента мови іншим. Можемо припустити, що така методика відноситься до перетворення, яке має назву 'генералізація' (с. 79).

Таким чином, чимало мовознавців дотримуються єдиної думки, поділяючи класифікації перекладацьких трансформацій на граматичні, лексичні й лексико-граматичні. Кожне з даних трансформацій включає в себе низку перетворень, які здійснюються під час перекладу. Інші ж мовознавці, такі як Т. Левицька, А. Фітерман та О. Швейцер мають різні погляди щодо класифікацій перекладацьких перетворень. Т. Левицька й О. Фітерман вважають, що існують стилістичні, лексичні й граматичні перетворення, тоді як на думку О. Швейцера є стилістичні, референціальні й семантичні

трансформації. На противагу систематизації перекладацьким трансформаціям, науковці Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне дослідили певні прийоми у ході прямого та непрямого перекладу. Лінгвіст М. Бейкер цікавився питаннями труднощів, які стають на заваді, шукаючи лексичні й граматичні еквіваленти мовних одиниць. Узагальнимо, що кожен науковець бачить класифікацію перекладацьких трансформацій по-своєму й зробив свій власний внесок, досліджуючи дану тему.

2.2. Функціонування лексичних перекладацьких трансформацій при перекладі турецького художнього тексту

Лексичні перекладацькі трансформації – це такий різновид перетворень, характерною рисою яких є недотримання використання безпосередніх словникових еквівалентів.

Лексичним трансформаціям зазвичай властива відмінність у кількості відповідників значень первинної мови у ході перекладу на вторинну. Ми вже зазначили, що лексичні перетворення включають калькування, транскодування (виділяє транскрипцію й транслітерацію) та лексико-семантичні заміни. Відомо, що перелічені прийоми поділяються ще на додаткові перекладацькі техніки.

Калькування – це прийом перекладу, властивою рисою якого є відтворення певних сполук слів або ж словосполучень мовними одиницями цільової мови.

Транскодування – це специфічний спосіб перекладу, коли відтворюють звукові форми мовних одиниць літерами цільової мови. Зазвичай транскодування складається з чотирьох видів, але ми вважаємо, що найбільш прийнятними є розподіл на транслітерацію і транскрипцію.

Характерною відмінністю транслітерації від транскрипції є власне написання іншомовних слів на мову перекладу, а транскрипція більше спрямована на їхню вимову.

Лексико-семантичні заміни – вид перекладу, який поділяється на генералізацію й конкретизацію. Конкретизації характерна заміна слова або словосполучення мови оригіналу, яке має широке значення, одиницею мови перекладу з обмеженим сенсом. Генералізація ж, у свою чергу, замінює слова вихідної мови, що мають вузьке значення, одиницями цільової із ширшим тлумаченням. Також сюди окремо можуть входити антонімічний переклад, компенсація, додавання й опущення слів.

Щоб розкрити усю сутність лексичних перекладацьких трансформацій, ми скористаємося прикладами при перекладі українською мовою художнього твору відомого турецького письменника Решата Нурі Гюнтекіна «Листопад» («Yaprak Dökümü»).

2.3. Використання прийому калькування при перекладі турецького художнього тексту

При калькуванні утворюється або лексична калька, яка зберігає синтаксичну структуру мови перекладу й одночасно вводить нове слово, або ж структурна (словотвірна) калька, що поповнює мовлення різними конструкціями. Окрім цього, існують також семантичні, фразеологічні й напівкальки. Нижче ми розглянемо явище кальки на прикладах з роману:

1. «*ALTIN Yaprak Anonim Şirketinden neye mi istifa ettim?*» (s. 2)

Може, вам здасться дивиною, що я покинув службу в акціонерному товаристві «Золотий лист» (ст. 3).

- Anonim Şirketi – акціонерне товариство. Як можемо побачити, у цьому реченні був застосований прийом структурної кальки.

2. «*Anam, ihtiyar kadın... Kardeşler: Allahın iki biçaresi*»... (s. 3)

Мати – немічна стара, брати теж, як то кажуть, божі сироти... (ст. 3)

- Allahın iki biçaresi – божі сироти. Перекладач вдало відтворив переклад цього словосполучення за допомогою словотвірної кальки.

3. *Fakat etrafımızdaki zenginlerin hepsi koltuklarında çek defterleriyle analarından çıkmadılar ya...* (s. 3)

Врешті, не всі багатії з'явилися на світ Божий із **чековою книжечкою** у кишені (ст. 4).

- Çek defterleri – чекові книжечки. У цьому випадку ми можемо прослідкувати лексичну кальку, де слово 'чек' донедавна увійшло до словникового складу української мови.

4. *Onun için ya devlet başa, ya kuzgun leşe dedim (s. 4).*

Поміркував я й наважився: «**Хай буде, що буде!**» (ст. 5).

- Ya devlet başa, ya kuzgun leşe – хай буде, що буде. Зазначимо, що у цьому варіанті перекладу проілюстрована фразеологічна калька, яка ще може мати відповідник в українській мові 'або пан, або пропав'.

5. *Sadece Havyar hanında bir komisyoncunun yanında çalışıyorum...(s. 4)*

Я лише допомагаю одному **комісіонеру** (ст. 5).

- Komisyoncu – комісіонер. Застосований прийом лексичної кальки, тобто дане слово увійшло до української з іншої мови й стало в побуті.

6. *Hayattan, gazetelerin şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye dediği şeylerden öğreniyorlar (s. 5).*

Дійсність навколо нас, чи як тепер пишуть у газетах, «**економічні умови життя**» – ось що допомагає нам пізнати істину (ст. 7).

- Şerait-i hayatiye, şerait-i iktisadiye – економічні умови життя. Можемо побачити, що перекладач дослівно переклав дане словосполучення, застосувавши словотвірну кальку.

7. *Onu elli beş yaşında devlet memuriyetinden çekilmeye mecbur bırakmıştı. (s. 7).*

У п'ятдесят п'ять років він мусив покинути **державну службу** (ст. 12).

- Devlet memuriyeti – державна служба. У цьому реченні можемо прослідкувати словотвірну кальку.

8. *O zaman, Trabzon sancaklarından birinde mutasarrıftı (s. 7).*

На той час він обіймав посаду мутасарифа у **Трабзонському вілаєті** (ст. 12).

- Trabzon sancakları – Трабзонський вілаєт. Як бачимо, дане словосполучення поєднує в собі лексичну кальку й також вводить слово «вілаєт» до української мови.

9. *Muzaffer, iki büyük şirkette **meclis-i idare azasıydı** (s. 8).*

Молодик був **членом правління** двох великих компаній (ст. 13).

- Meclis-i idare azası – член правління. Очевидно, що перекладач дослівно відтворив даний переклад й застосував словотвірну кальку.

10. *Altın Yaprak Anonim şirketinin **umumi müdürü** idi (s. 13).*

Він був ще й **генеральним директором** акціонерного товариства «**Золотий лист**» (ст. 13).

- Altın Yaprak – золотий лист. Umumi müdürü – генеральний директор. Підкреслимо, що це речення містить відразу дві кальки.

11. *Ali Rıza Bey'in bütün **tekaüt memurlara benzemesi için bir ay kafi geldi** (s. 24).*

За якийсь місяць Алі Риза-бей уже нічим не різнився від решти **чиновників у відставці** (ст. 45).

- Tekaüt memurlar – чиновники у відставці. Проаналізуємо, що, власне, у цьому реченні, перекладач безпосередньо переклав це словосполучення.

12. *Eskiden uzun seneler **askeri rüştiyede hocalık etmiş olan bu adam, kim bilir ne kadar çocuşun canını yakmıştı!**... (s. 26).*

Багато років він прослужив вихователем у **військовій школі**, й лише Бог знає, скільки на його совісті лишилося дитячих сліз та образ (ст. 50).

- Askeri rüştiye – військова школа. Як можемо спостерігати, у цьому прикладі лексична калька проявляється у слові rüştiye (рюштіє).

13. *Kahvenin müşterileri arasında bir de Sermet Bey isminde bir eski **vali** vardı (s. 26).*

Серед відвідувачів кав'ярні знайшовся навіть один колишній **губернатор** у відставці (ст. 50).

- Vali – губернатор. Даний приклад вказує на те, що перекладач безпосередньо зробив переклад цього слова, використовуючи лексичну кальку.

14. *Fakat bu cehennemın her gün yarım saatlik bir mütarekesi vardı: akşam yemekleri... (s. 31).*

І все-таки у цім пеклі, де не вщухала війна, щовечора панувало **півгодинне перемир'я** на вечері... (ст. 61).

- Yarım saatlik bir mütarekesi – півгодинне перемир'я. Тут ми можемо побачити словотвірну кальку.

15. *Ali Rıza Bey, onun rengindeki uçukluğu, gözlerinin altındaki gölgeyi evvela gecedен ve petrol lambasının fena ışığından ileri geliyor sandı (s. 31).*

Спочатку Алі Риза-бей гадав, що все це через **гасову лампаду** – це через її тьмяне світло син ніби постарішав, а очі ніби позападали (ст. 62).

- Petrol lambası – гасова лампада. Простежується словотвірне калькування у цьому випадку.

16. *İkide bir cazbant çalışıyor (s. 35).*

Гримить **джазовий гурт** (ст. 69).

- Cazbant – джазовий гурт. Калькування з англійської мови.

17. *Fincanı Ali Rıza Bey'in yanına bıraktıktan sonra odayı teftişe başladı (s. 49).*

Сказала вона й поставила перед ним маленьку **філіжаночку** (ст. 96).

- Fincan – філіжанка.

18. *Leyla, artık her gün kadife mantosunu giyiyor, başını alıp sokak sokak Geziyordu (s. 71).*

Щодня Лейла вдягала своє **оксамитове манто** і їхала на прогулянку (ст. 135).

- Kadife mantosu – оксамитове манто.

2.4. Використання прийому транскодування при перекладі турецького художнього тексту

Метод транскодування необхідний тоді, коли ми хочемо передати звукову форму слова джерельної мови одиницями алфавіту цільової. До такого

прийому дотримуються при передачі гоноративів, імен, географічних назв, реалій та іншого. Знизу розглянемо на прикладах із твору, продемонстрований прийом транскодування:

1. *Bilmem kaç yıl geçecek de aylığın bilmem kaç **kuruş** artacak (s. 4).*

Хіба за років десять чи п'ятнадцять додадуть за сумлінну працю до зарплатні кілька **курушів** (ст. 5).

- Kuruş – куруш. У цьому випадку можемо помітити, що перекладач не замінював слово українським відповідником, а транскодував його.

2. ***Beyefendi**, bu sözlerim her halde hoşunuza gitmez, dedi, fakat ne yapalım ki hakikat... (s. 4).*

Чи вам, **бею-ефенді**, не до серця мої слова? Що вдієш, як то кажуть, від правди ніде не сховаєшся (ст. 7).

- Beyefendi – бей-ефенді. Транслітерований гоноратив, тобто звертання до чоловіка.

3. ***Ali Rıza Bey** de öğle yemeğine çıkmayan memurlardandı (s. 4).*

Алі Риза-бей теж ніколи не ходив у шинок (ст. 7).

- Ali Rıza Bey – Алі Риза-бей. Застосована транслітерація українськими літерами турецького ім'я.

4. ***Bey**, bir kadın gelmiş, seni görmek istiyor; **Leman Hanımın'ın annesi** imiş, dedi (s. 8).*

Там якась жінка, **бею**, прийшла й питається тебе. Каже, що вона – мати **Леман-ханім** (ст. 15).

- Bey, Leman Hanım – Бей, Леман-ханім. Спостерігаємо відразу два гоноративи й жіноче ім'я, де використана транслітерація.

5. *Hoş geldiniz **hemşire hanım** bir emriniz mi var? (s. 9).*

Ласкаво просимо, **хемшире-ханім**? Чим можу прислужитися? (ст. 17).

- Hemşire hanım – хемшире-ханім. Спосіб транслітерації.

6. *Anlamazlarsa: (**Hanımlar, efendiler**, bu otelin sofrasını beğenmiyorsanız akçeyi eksik verirsiniz. Daha iyisini bilen varsa haber verin, hep birden oraya göç edelim) (s. 3).*

«Коли вам, **шановне панство**, цей дім та їжа не до вподоби – тоді давайте гроші, шукатимемо інший палац та й житимемо там!» (ст. 3).

- Hanımlar, efendiler – шановне панство. Перекладач переклав даних два гоноративи як ‘шановне панство’, тобто він упустив при перекладі українською турецькі звертання як ‘ханім та ефенді’.

7. *Beni tanımadınız mı hocam?* (s. 7).

Невже не пізнаєте мене, **мій ходжа**? (ст. 13).

- Hocam – мій ходжа. Метод транслітерації.

8. *Eski talebeniz Muzaffer, dedi* (s. 7).

Я – **Музаффер**, ваш учень (ст. 13).

- Muzaffer – Музаффер.

9. *Büyük oğlu Şevket, müsabakayı kazanmış, yüz lira aylıkla bir bankaya memur olmuş* (s. 15).

Його сина **Шевкета** взяли на роботу в банк і платитимуть сто лір на місяць (ст. 28).

- Şevket – Шевкет.

10. *Hayriye Hanım, büyük kızı Fikret ile mutfakta çalışmış, Leyla ile Necla sofrayı hazırlamışlar, Ayşe, komşu bahçelerden demet demet çiçek toplayıp getirmişti* (s. 16).

Хайриє-ханім разом із старшою дочкою **Фикрет** готували на кухні, **Лейла** та **Неджла** накривали стіл. Айше нарвала квітів і повсюди розставляла букети (ст. 30).

- Hayriye Hanım, Fikret, Leyla ile Necla, Ayşe – Хайриє-ханім, Фикрет, Лейла, Неджла й Айше.

11. *Sermet Bey memurluk hayatında doğruluğu ve namusu ile şöhret almış bir adamdı* (s. 26).

Кажуть, що за час своєї служби **Сермет-бей** зажив слави надзвичайно чесною та принциповою людини (ст. 21).

- Sermet Bey – Сермет-бей.

12. *İşin asıl fena tarafı Ali Rıza Bey'in gelini Ferhunde'yi de gözü tutmaması idi*

(s. 36).

Однак іще більше засмучувало його, що невістка **Ферхунде** від самого початку не припала йому до серця (ст. 72).

- Ferhunde – Ферхунде.

13. *Tahsin Bey isminde ellilik bir adam* (s. 45).

Йому п'ятдесят років, звати **Тахсин-бей**... (ст. 87).

- Tahsin Bey – Тахсин-бей.

14. *Hele sabahları karısının haydi Ali Rıza Bey, vakit geldi; vapura yetişemeyeceksin diye Azrail gibi başına dikilmesi o kadar zıddına giderdi ki...* (s.23).

«Алі Риза-бею , на пароплав забаришся», - щоранку лунав жінчин голос, невблаганний, як заклик ангела смерті **Айзила** (ст. 43).

- Azrail – Айзил. Простежується переклад ім'я за допомогою транскрипції.

15. *Fakat kızkardeşiyle annesinin iki ay ara ile ölmesi onu birdenbire İstanbul'dan soğutmuştu* (s. 6).

Раптово померла сестра, а через два місяці відійшла мати, тож життя в **Стамбулі** стало нестерпним (ст. 9).

- İstanbul – Стамбул. Як бачимо у цьому прикладі відбулася транскрипція, буква 'i', що є в турецькій назві, в українській версії зникла на початку слова, а буква 'n', яка в оригіналі замінилася в цільовій мові на літеру 'м'.

16. *Suriye'de bir kaza kaymakamlığı alarak gurbete çıkmasına sebep olmuştu* (s. 6).

А тут саме на часі сталося його призначення у **Сирію** на посаду повітового голови (ст. 9).

- Suriye – Сирія. Даний випадок також свідчить про метод транскрипції.

17. *Ali Rıza Bey, o zamandan sonra bir daha İstanbul'a dönmemiş, yirmi beş sene muhtelif memuriyetlerle Anadolu'da dolaşmıştı* (s. 6).

Цілісіньких двадцять п'ять років він прожив удалині від Стамбула. Об'їздив усю **Анатолію**, змінивши за цей час чимало посад (ст. 9).

- Anadolu – Анатолія. Метод транскрипції.

18. *Bereket versin **Bağlarbaşı**'nda babadan kalma eski evi vardı (s. 7).*

Від батька лишився йому старенький будиночок у **Бағларбаши**, за Ускюдаром, на іншому березі затоки (ст. 13).

- Bağlarbaşı – Бағларбаши. Ось тут можна побачити транслітерацію, тобто послідовне відбиття літер географічної назви українською абеткою.

19. *Bilhassa **Mısır ve İngiltere** ile iş yapan şirketin Arapça ve İngilizce bilen bir memura ihtiyacı vardı (s. 8).*

Акціонерному товариству саме потрібен перекладач, який знає англійську та арабську, позаяк компанія торгує з **Англією та Єгиптом** (ст. 14).

- Mısır ve İngiltere – Англія та Єгипет. Прослідковуються назви країн, перекладені за допомогою транскрипції.

20. *Bir sene evvel **Üsküdar** iskelesinde Ali Rıza Bey'in karşısına güzel bir genç kız çıkmış (s. 8).*

Минулого року на пристані в **Ускюдарі** до Алі Риза-бея підійшла гарна дівчина (ст. 15).

- Üsküdar – Ускюдар. У цьому випадку слово перекладено українською завдяки транслітерації.

21. *Şimdi, annesiyle beraber **Fındıklı**'da oturuyordu (s. 8).*

Тепер вона мешкає у **Финдикли** разом з матір'ю (ст. 15).

- Fındıklı – Финдикли. Метод транслітерації.

22. *Evvela **Çamlıca**'ya, yahut Üsküdar çarşısına doğru yaptığı uzun yürüyüşler esnasında kır kahvelerinde dinlenmekle başlamıştı (s. 24).*

Спершу Алі Риза-бей навідувався до кав'ярень просто неба, щоб трохи перепочити дорогою у **Чамлиджа** чи на ринок в Ускюдар (ст. 46).

- Çamlıca – Чамлиджа. Застосований метод транслітерації.

23. *Ali Rıza Bey, koridorda eski siyah **çarşafı**, kısa boylu bir kadın gördü (s. 9).*

У коридорі він зауважив незнайомку невеличкого зросту, у чорному, добряче зношеному **чаршафі** (ст. 17).

- Çarşaf – чаршаф. Відбулася транслітерація слова.

24. *Bir kış gecesi Ali Rıza Bey, elinde bir kitap **mangal** başında uyukluyordu (s.*

31).

Увечері Алі Риза-бей сидів коло **мангала** з книгою в руках і дрімав (ст. 62).

- Mangal – мангал. Спостерігаємо цілковиту транслітерацію даного слова.

25. *Adapazari'nda bağı, bahçesi varmış, hali, vakti yerinde bir adammış...* (s. 45).

В **Адапазари** у нього є сад і виноградники. Він чоловік поважний, заможний (ст. 87).

- Adapazari – Адапазари (транслітерація).

26. *Bu adam komşumuz Neuyir Hanım'ın akrabası oluyormuş...* (s. 45).

Він родич нашої сусідки, **Наїр-ханім** (ст. 87).

- Neuyir Hanım – Наїр-ханім (транслітерація).

27. *Bunlardan en iyisi Nazmi Bey isminde genç bir doktordu* (s. 65).

Й найпривабливішим з них був молодий лікар **Нізамі-бей** (ст. 122).

- Nazmi Bey – Нізамі-бей (транслітерація).

28. *Abdülvehhar Bey, zengin olduğu kadar da insaniyetli bir adam görünüyordu* (s. 65).

Абдульвехаб-бей, скидався не лише на багатого, але й на незвично шляхетного чоловіка (ст. 124).

- Abdülvehhar Bey – Абдульвехаб-бей (транслітерація).

29. *Elinde kalan para ile Dolap sokağında bir ev aldı* (s. 70).

На останні гроші придбали хатинку на вулиці **Долап** (ст. 131).

- Dolap – Долап (транслітерація).

2.5. Використання прийому лексико-семантичної заміни при перекладі турецького художнього тексту

Як ми вже зазначали, лексико-семантичні заміни включають конкретизацію та генералізацію. Генералізація використовує слова вторинної мови із розширеним значенням, замість мовних одиниць первинної мови, які мають обмежене. Тоді як конкретизація навпаки, дотримується заміни лексики джерельної мови з широким значенням, словами цільової мови із вузьким. Іноді цей прийом може також охоплювати компенсацію, додавання й опущення лексики, антонімічний переклад.

1. *Alüminyum bir sefertası içinde getirdiği **kuru köftesi**yle yeşil zeytinlerini yerken, gayriihtiyari bu konuşmayla alakadar olmuş (s. 4).*

Нахилившись над алюмінієвим чавунчиком, він жував **січеник**, приправлений зеленими оливками (ст.7).

- Kuru köftesi – січеник. Тут ми прослідковуємо гіпонімічний переклад, тобто конкретизацію, перекладач намагався зробити уподібнення.

2. *Karanlık kış akşamları, delik tabanımdan giren çamurun soğuğu ciğerime işlemiş, alacaklı **dükkanların önünden geçmeyeyim** (s. 3).*

Чому, повертаючись додому у зимовий мороз, я маю місити бруд на вулиці й обминати міські **крамниці**? (ст. 4).

- Dükkan – крамниця (конкретизація).

3. *Yine bir eski **mal müdürü** vardı ki, gençliğinde delice titizliğiyle şöhret almıştı. (s. 26).*

Ще один чиновник, колишній **скарбник**, славився своєю бездоганною акуратністю та чепурністю (ст. 50).

- Mal müdürü – скарбник (гіпоніміний переклад).

4. *Memurların kibar kısmı karşı **muhallebicide yumurta salatası, baş söğüşü, fasulye pilakisi yemeğe gitmişlerdi** (s. 3).*

Керівництво, певно, пішло у **шинок** навпроти й уминало салат з яйцем чи холодну яловичину з квасолею (ст. 5).

- Muhallebici – шинок. У цьому випадку маємо генералізацію.

5. *Ali Rıza Bey, **Babiali** yetiştirmelerinden bir mülkiye memuruydu (s. 6).*

Типовий представник чиновницького прошарку Османської імперії, так би мовити, годованець **Високої Порти** (ст. 9).

- Babiali – Висока Порта. Можемо побачити також генералізацію.

6. *Bu, Ali Rıza Bey isminde almış yaşlarında bir eski **mutasarrıftı** (s. 4).*

Цього старого звали Алі Риза-бей. Мав він років шістдесят. Колись він займав високі посади й був навіть **окружним головою** (ст. 6).

- Mutasarrıf – окружний голова (генералізація).

7. *Otuz yaşına kadar **Dahiliye kalemlerinden birinde çalışmıştı** (s. 6).*

Алі Риза-бей до тридцяти років справно служив у **канцелярії Міністерства внутрішніх справ** (ст. 9).

- Dahiliye kalemleri – канцелярія Міністерства внутрішніх справ (генералізація).

8. *Bir gün, uzun zaman **belediye reisliğinde** bulunmuş bir arkadaşıyla çarşıya çıkmıştı* (s. 25).

Одного разу він пішов на ринок разом із своїм товаришем, **головою міської управи у відставці** (ст. 49).

- Belediye reisliği – головою міської управи у відставці (генералізація).

9. *Damat Bey gelince doğru oraya alınıyor; kahve, çay, sokaktan **dondurmacı** geçtiği zaman dondurma ikram ediliyordu* (s. 66).

Нареченого звали до вітальні й частували чаєм чи кавою, а якщо на вулиці раптом вигулькував **морозивник**, то пропонували покуштувати морозива (ст. 124).

- Dondurmacı – морозивник (генералізація).

10. *Pazarlık esnasında kavga çıkmış, **dükkanacı** eski belediye reisinin elindeki kabakları çekip almış* (s. 25).

Почали торгуватися, несподівано зав'язалася суперечка: раптом **крамар**, вихопивши кабачок з рук відставного голови, заволав (ст. 49).

- Dükkanacı – крамар (генералізація).

Таким чином, можемо дійти висновку, що лексичні перекладацькі трансформації є надзвичайно важливим чинником при перекладі різного роду творів. Особливість таких трансформацій полягає у тому, що за допомогою них ухиляються від застосування прямих відповідників. Лексичні перекладацькі трансформації складаються з калькування, транскрипції й транслітерації, лексико-семантичної заміни. Нам вдалося дослідити й проаналізувати дані трансформації та їхню роль на наведених прикладах.

Висновки до розділу 2

Як ми вже підкреслювали вище, перекладацькі трансформації поділяються на три основних види, це лексичні, граматичні й лексико-граматичні. До складу лексичних трансформацій зараховують калькування, транслітерацію, транскрипцію та лексико-семантичні заміни. Граматичні ж, у свою чергу, поділяються на членування та поєднання речення, синтаксичну асиміляцію й власне граматичні зміни. Змішані лексико-граматичні трансформації включають компенсацію й описовий та антонімічний переклад.

Чимало лінгвістів й мовознавців пропонували свої власні класифікації перекладацьких трансформацій. Наприклад, науковці Я. Рецкер, А. Фітерман й Т. Левицька однієї думки щодо видів трансформацій та поділили їх на граматичні, стилістичні й лексичні. На противагу лінгвісту О. Швейцеру, який розширив класифікацію перекладацьких трансформацій й додав до неї також семантичні та референціальні трансформації. Перекладацька діяльність також була об'єктом дослідження для таких канадських мовознавців як Ж. Дарбельне й Ж.-П. Віне, які займалися прийомами, які варто використовувати під час перекладу.

Ми вже неодноразово зазначали, що до лексичних перекладацьких трансформації відносять лексико-семантичні заміни, транскодування й калькування. Окрім цього дані прийоми включають в себе ще декілька перекладацьких методів.

Калькування – це такий спосіб перекладу, який відбиває певні словосполучення мовними одиницями вторинної мови.

Транскодування – це особливий метод перекладу, при якому звукові форми джерельної мови передають літерами цільової мови.

Лексико-семантична заміна – це прийом перекладу, що складається з конкретизації та генералізації.

ВИСНОВКИ

Під час виконання даного дослідження, ми дійшли наступних висновків:

- 1) Переклад – це своєрідне перетворення певної інформації або тексту з джерельної мови на цільову. Під час перекладу важливим завданням є зробити лаконічний зміст та виокремити основні аспекти. Художній переклад – це особливий напрям перекладу, коли твір не перекладають слово у слово, а стараються відтворити текст, який по сенсу буде наближеним до написаного. У ході перекладу будь-якого художнього твору основна задача перекладача полягає у здібностях гарно відобразити написане з однієї мови на іншу. Чимало лінгвістів радять не змінювати стиль при перекладі літературного твору й залишати його оригінальним.
- 2) Стратегії перекладу – це такі методи, якими послуговуються перекладачі, виконуючи будь-який різновид перекладу. Перекладацькі стратегії можуть бути найрізноманітнішими, їх застосовують, спираючись на мовні чинники. Зазначимо ще раз, що кожен лінгвіст трактує для себе поняття «стратегії перекладу» по-різному, проте є деякі, які навіть не визнають існування цього терміну. Попри ці дискусії, мовознавиця Н. Дяконова виокремила 8 ґрунтовних стратегій перекладу.
- 3) Перекладацькі трансформації – це такі способи перекладу, які стають у нагоді перекладачам, аби покращити якість перекладацької діяльності й допомогти у досягненні адекватності. У лінгвістиці не передбачено лише одне визначення перекладацьким трансформаціям, оскільки кожен лінгвіст має своє тлумачення щодо цього поняття. Було згадано про різноманітність перекладацьких трансформацій, з яких було виокремлено 3 головних види, хоча деякі мовознавці виділяли навіть більше.
- 4) Як нам відомо, багато мовознавців дотримуються однакових поглядів щодо поділу перекладацьких трансформацій на лексичні, граматичні та лексико-граматичні. Окрім цього кожна трансформація поділяється ще на інші підтипи, якими послуговуються перекладачі. На думку мовознавців Т.

Левицької та О. Фітермана у лінгвістиці існують лексичні, граматичні та стилістичні трансформації. Інший лінгвіст О. Швейцер вважає інакше, що є лише семантичні, стилістичні та референціальні трансформації. Поки точаться питання щодо класифікації перекладацьких трансформацій, зарубіжні дослідники Ж.-П. Віне та Ж. Дарбельне зробили значний внесок своїм дослідженням щодо методів перекладу.

- 5) Лексичні перекладацькі трансформації – це такі види трансформацій, коли перекладачі нехтують використанням прямих мовних відповідників. Таких трансформацій часто дотримуються при перекладі художньої літератури, щоб додати виразності контексту, який перекладають з первинної мови на вторинну.
- 6) До складу лексичних перекладацьких трансформацій входить калькування, транскодування та лексико-семантична заміна.
- 7) Калькування – це перекладацький прийом, якому властива передача певного словосполучення за допомогою мовних одиниць вторинної мови. Як у прикладі з роману: «*Leyla, artık her gün kadife mantosunu giyiyor, başını alıp sokak sokak geziyordu*». (s. 71).

«Щодня Лейла вдягала своє оксамитове манто і їхала на прогулянку» (ст. 135).

Kadife mantosu – оксамитове манто. Бачимо, що друге слово у цьому словосполучення відтворено мовними одиницями української мови.

- 8) Транскодування – це своєрідний засіб перекладу, коли звуки передаються буквами цільової мови. Наведемо приклад з твору: «*Evvvela Çamlıca'ya, yahut Üsküdar çarşısına doğru yaptığı uzun yürüyüşler esnasında kır kahvelerinde dinlenmekle başlamıştı*» (s. 24).

«Спершу Алі Риза-бей навідувався до кав'ярень просто неба, щоб трохи перепочити дорогою у Чамліджа чи на ринок в Ускюдар» (ст. 46).

Çamlıca – Чамліджа. Можемо спостерігати, що у даному випадку застосований метод транслітерації.

- 9) Лексико-семантична заміна – це особливий спосіб перекладу, який включає у себе конкретизацію та генералізацію. Візьмімо до прикладу речення з

твору: «*Alüminyum bir sefertası içinde getirdiği **kuru köftesiyle yeşil zeytinlerini yerken, gayriihtiyari bu konuşmayla alakadar olmuş***» (s. 4).

Нахилившись над алюмінієвим чавунчиком, він жував **січеник**, приправлений зеленими оливками (ст. 7).

Kuru köftesi – **січеник**. У цьому випадку ми бачимо гіпонімічний переклад, тобто конкретизацію, перекладач намагався зробити уподібнення з українською мовою.

10) Відповідно до наших підрахунків, у нашій роботі було наведено 57 прикладів лексичних перекладацьких трансформацій, які були одержані при перекладі українською мовою турецького роману. Обсяг отриманого матеріалу під час дослідження не є вичерпним, тому тема лексичні перекладацькі трансформації в турецькій мовній картині світу має місце для подальших досліджень.

ÖZET

Günümüzde çeviribilim önemli bir yere sahip olan ayrılmaz bir bilimdir. Çeviri, belirli bir metnin ana anlamı korunarak ve gerekli kurallara uyularak bir dilden başka dile dönüştürülmesidir. Yazın çeviri, bir öykünün kelimesi kelimesine değil yaklaşık olarak yeniden çevirilmesiyle karakterize edilen bir çeviri türüdür. Çeviri çok zarif ama aynı zamanda pek zor bir bilim olduğu için tercümanlar büyük bir rol oynamaktadır ve yardımcı olmaktadır. Tercümanların ana görevi en önemli bilgileri güzel bir şekilde aktarmakta ve özgün bir üsluba uymaktadır.

Araştırmamız yazın çeviri alanında çalışan çevirmenler, bilim adamları için çok faydalı ve yardım verici olabilir. Çalışmamızın amacı Türkçe'den Ukraynaca'ya çeviri sürecinde ortaya çıkan sözcüksel çeviri dönüşümlerini incelemektedir. Hedefimize ulaşmak için çalışmamızda birçok örnek, cümle ve karşılaştırmadan faydalanmıştır.

İncelediğimiz bilgilere göre çeviri dönüşümleri üç ana türe ayrılır bunlar sözcüksel, dilbilgisel ve sözcüksel dilbilgisel dönüşümdür. Çeviri dönüşümleri hem tercümanların faaliyetlerinin kalitesini artırır hem çeviri kesinliğine ulaşmayı sağlanacaktır. Aynı zamanda dil bilimciler arasında çeviri dönüşümlerinin sınıflandırılması çok hassas ve tartışagelen bir konudur.

Sözcüksel çeviri dönüşümleri doğrudan dilsel karşılıkları kullanmaktan kaçınan dönüşüm türleridir. Taklit, başka alfabeye çevirme ve sözcüksel anlamsal yerine kullanma gibi sözcüksel çeviri dönüşümleri vardır. Bu gibi dönüşümler özellikle yazın çevirilerde eserin anlamını zarif ve güzel bir şekilde aktarmak için kullanılır.

Hesaplamalarımıza göre bu çalışmada sözcüksel çeviri dönüşümlerinin 57 örnekleri sunulmaktadır. Alınan malzemenin hacmi tükenmediği için Türk dili tablosunda sözcüksel çeviri dönüşümleri konusu gelecek araştırmalarda incelendirebilecek.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Балацька, О. Л., Куц, О. В., & Педашев, С. А. (2019). Особливості англо-українського перекладу багатокомпонентних термінів: лексичні трансформації. Молодий вчений, 69(5.1), 14.
- Бегма, Ю. О. (2016). Комплексні перекладацькі трансформації в англоукраїнському художньому перекладі. Science and Education a New Dimension. Philology, 4(18), 7-10.
- Богайчук, О. С. (2021). Лексичні трансформації в перекладі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, (49), 143-146.
- Журавель, Т. В., & Хайдарі, Н. І. (2015). Поняття перекладацьких трансформацій та проблема їх класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 19(2), 148-150.
- Климко, К. А. (2023). Лексичні перекладацькі трансформації та їх класифікація. Olga Timofeeva, 67.
- Левченко, К. С. (2013). Лексичні особливості перекладу Салтиковим вірша Дж. Г. Байрона "The Spell is Broke" (Doctoral dissertation, Сумський державний університет).
- Лобода, В. А. (2019). Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 4(43), 72-74.
- Приймачок, О. І. (2008). Перекладацькі трансформації як спосіб досягнення адекватності художнього перекладу.
- Сіняговська, І. Ю. (2014). Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту.
- Güntekin, R. N. (2019). Yaprak dökümü. (40.basım), İnkîlap Yayınları.
- Güntekin, R.N. (t. y) Yaprak dökümü. (40.basım). İnkîlap Yayınları.
- Korkmaz, İ. (2016). ÇEVİRİ STRATEJİLERİNİN YAZIN ÇEVİRİSİNDE UYGULANMASI: YAŞAR KEMAL'İN ÖLMEZ OTU ESERİNİN İNGİLİZCEYE

ÇEVİRİSİNDEN ÖRNEKLER. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 6(12), 35-46.

Odacıoğlu, M. C., & Barut, E. (2018). Çeviri usul, strateji ve yöntemleri üzerine bir derleme.

Öztürk Kasar, S. (2021b). Çevirmek anlamı eğip bükme sanatı mıdır? Söylem anlam ve çeviri üzerine disiplinlerarası tartışmalar interdisciplinary debates on discourse, meaning and translation. (Ed. Didem Tuna & Mesut Kuleli). Anı Yayıncılık, 19-40.

Öztürk Kasar, S. & Tuna D. (2015). Yaşam, yazın ve yazın çevirisi için gösterge okuma. Frankofoni Fransız Dili ve Edebiyatı İnceleme Ve Araştırma Ortak Kitabı, 27, 457-482.

Torop, P. (2000). Towards the semiotics of translation. *Semiotica*, 128(3-4), 97-610.

Tuna, D. & Kuleli, M. (2017). Çeviri göstergebilimi çerçevesinde yazınsal çeviri için bir metin çözümleme ve karşılaştırma modeli. Eğitim Yayınevi.

Halsey, W.D. (2013). Falling leaves. Create Space Independent Publishing Platform.